

บทคัดย่อ

โครงการสิทธิชุมชนศึกษา กรณีลุ่มน้ำปากพอง เป็นโครงการวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีอาสาสมัครที่เป็นคนในพื้นที่เข้าร่วมการทำวิจัยกับโครงการฯ ซึ่งพื้นที่เป้าหมายที่ทำการวิจัย คือ อ.ปากพอง อ.เชียรใหญ่ อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช โดยมีระยะเวลาในการวิจัยเป็นเวลา 3 ปี 6 เดือน (15 ก.ค. 2545 - 14 ม.ค. 2549)

การวิจัยครั้งนี้ต้องการที่จะทราบว่าลักษณะสิทธิชุมชนในลุ่มน้ำปากพองควรจะเป็นอย่างไร และจากการลงไปศึกษาเก็บข้อมูลไม่ว่าจะเป็น การพูดคุยกับชาวบ้านในพื้นที่เป็นรายบุคคล การจัดเวทีระดมความคิดเห็นทั้งกลุ่มย่อยกลุ่มใหญ่ ทำให้ทราบว่าฐานทรัพยากรที่สำคัญในลุ่มน้ำปากพองก็คือ ระบบนิเวศน้ำกร่อย ที่เกื้อกูลอาชีพทุกอาชีพในลุ่มน้ำปากพองให้ดำรงชีพอยู่อย่างปกติสุข มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หากระบบนิเวศน้ำกร่อยได้รับการกระทบกระเทือนหรือทำให้เสียสมดุล คนลุ่มน้ำปากพองก็จะได้รับผลกระทบไปด้วย ซึ่งที่ผ่านมาฐานทรัพยากรในลุ่มน้ำปากพองก็มีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นโดยภัยธรรมชาติ หรือจากการพัฒนาหรือการใช้สอยของมนุษย์ แต่ระบบนิเวศน้ำกร่อยของลุ่มน้ำปากพองก็ยังเป็นฐานทรัพยากรที่สำคัญที่คนลุ่มน้ำปากพองได้ใช้ประโยชน์ มาอย่างยาวนาน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

แต่หลังจากที่มีการสร้างเขื่อนปากพองที่บ้านบางปี ตำบลหูล่อง อำเภอปากพอง จังหวัดนครศรีธรรมราช และมีการปิดประตูเขื่อนเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2542 ทำให้ระบบนิเวศน้ำกร่อยหายไปจากลุ่มน้ำปากพอง เพราะประตูเขื่อนได้กั้นน้ำเค็มจากอ่าวไทยบริเวณอ่าวปากพองไม่ให้ไหลเข้าไปในแม่น้ำปากพอง ทำให้ไม่มีน้ำขึ้นน้ำลงในแม่น้ำปากพองอีกต่อไป น้ำกร่อยที่เกิดจากการผสมกลมกลืนระหว่างน้ำจืดกับน้ำเค็ม จึงหมดไปด้วย ส่งผลต่อห่วงโซ่อาหารและความอุดมสมบูรณ์ของลุ่มน้ำปากพอง เพราะทุกชีวิตในลุ่มน้ำปากพองไม่อาจจะเป็นคน พืช สัตว์ ล้วนต้องอาศัยน้ำกร่อยในการดำรงชีวิต เมื่อเป็นเช่นนี้ทุกอาชีพและทุกสรรพชีวิตในลุ่มน้ำปากพองจึงได้รับความเดือดร้อนจากการสร้างเขื่อนตัวนี้ และมีเสียงเรียกร้องจากพี่น้องในลุ่มน้ำปากพองให้คืนระบบนิเวศน้ำกร่อยให้กับลุ่มน้ำปากพอง

จากการทำวิจัยในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพองที่เป็นเป้าหมายในการศึกษา สรุปได้ว่าข้อเสนอของชุมชนเพื่อแก้ปัญหาเป็นไปในทิศทางเดียวกันใน 3 ประเด็น คือ

1. การเปิดประตูระบายน้ำอุทกวิภาชประสิทธิ์ (ประตูระบายน้ำ/เขื่อนกั้นแม่น้ำปากพอง) โดยมีข้อเสนอ 3 แนวทางคือ

- 1.1 ให้เปิดประตูระบายน้ำเป็นการถาวร กลุ่มนี้เห็นว่าการสร้างประตูระบายน้ำไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนในพื้นที่แต่ประการใด แต่กลับเพิ่มปัญหาและความเดือนร้อนให้แก่ชาวบ้านมากยิ่งขึ้น

- 1.2 ให้เปิดประตูระบายน้ำในช่วงที่ยังดำเนินการโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังยังไม่เสร็จอย่างสมบูรณ์ กลุ่มนี้เห็นว่า การปิดประตูระบายน้ำในขณะที่โครงการย่อย ๑ ต่าง ๑ ยังไม่แล้วเสร็จอย่างสมบูรณ์ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๑ มากมาย เพราะฉะนั้นควรให้โครงการแล้วเสร็จอย่างสมบูรณ์เสียก่อนจึงจะเริ่มปิดประตูระบายน้ำ
- 1.3 ให้เปิดประตูระบายน้ำเพื่อศึกษาว่าระหว่างการปิดประตูระบายน้ำกับการเปิดประตูระบายน้ำนั้นอย่างไหนเกิดประโยชน์มากกว่ากัน เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรน้ำต่อไปในอนาคต

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา เพราะที่ผ่านมาการพัฒนาของรัฐหรืออื่น ๆ ที่เข้าไปในพื้นที่ไม่ได้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดของชุมชน โดยเฉพาะ ในพื้นที่ที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง จึงทำให้การพัฒนาแทนที่จะเกิดประโยชน์สูงสุดกลับสร้างปัญหาต่าง ๆ ตามมาอีกมากมาย ดังที่เห็นและเป็นอยู่ในปัจจุบัน ดังนั้นชุมชนจึงขอให้ภาครัฐหรือองค์กรหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาพัฒนาในพื้นที่ได้ให้ชาวบ้านมีส่วนกำหนดในการพัฒนาพื้นที่ของเขาเองด้วย

3. .การจัดการทรัพยากรและวิถีชีวิตของชุมชนโดยชุมชน ชุมชนเห็นว่าการจัดการทรัพยากรต่าง ๆ รวมทั้งการกำหนดวิถีชีวิต อาชีพของชุมชนนั้น ชุมชนควรเป็นผู้กำหนดหรือจัดการเอง เพราะชุมชนจะรู้สภาพต่าง ๆ ดีที่สุด ไม่ใช่เป็นการกำหนดหรือจัดการโดยรัฐที่ไม่รับรู้รับทราบสภาพที่แท้จริงของพื้นที่ แต่รัฐควรเป็นเพียงผู้สนับสนุน ส่งเสริมในเรื่องต่าง ๆ ที่ชุมชนต้องการ ซึ่งจะต้องส่งเสริมให้ชุมชนตลอดจนเครือข่ายมีความเข้มแข็งขึ้นมาด้วย

จึงสรุปได้ว่า สิทธิชุมชนของคนลุ่มน้ำปากพนังก็คือ สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ในระบบนิเวศน้ำกร่อยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน

สันติชัย ชายเกตุและทีมงานวิจัย

31 มีนาคม 2549

Abstract

Community Rights Education Project, the case of Pak panang basin is a research receiving support from Thai Research Fund (TRF.). It is a participatory development research having community volunteers as part of research team. Target area are Pak panang, Chian yai and Hau Sai district, Nakon sritammarat Province. Study time frame was 3.5 years (July 15, 2003 to January 2006)

Key research questions are what community rights in Pak panang basin should be. Research finding found that important natural resource of Pak panang basin is estuary ecosystem. This specific ecosystem nursed all careers in this basin to live normally from the past until today. If this ecosystem was disturbed or imbalance, people living in this basin will receive impacts. Since in the past, natural resources in this basin have been changing whether from natural factors or man-made factors. But this estuary ecosystem still maintained as most important resources for people in this area to utilize.

But, after the construction of Pak panang dam at Ban Bang Pi, Hulong sub district, Pak panang district, Nakon sritammarat Province. Since the closure of the dam in October 1, 1999, which made disappearing of estuary ecosystem from Pak panang basin. Because dam door has blocked sea-water from the Gulf of Thailand to enter Pak panang river. It made no longer tidal change in this river. Estuary water was also disappear and consequently it effected food chain and abundant of Pak panang basin. Since every living thing in Pak panang basin relied on Estuary water, all of them were effected from this dam construction. There were demanding from people in Pak panang basin to open dam gate in order to return estuary ecosystem to Pak panang basin.

Conclusion in this research has are 3 chapters to propose in Pak panang basin

Chapter 1: Throughout to open dam gate of Pak panang or between development project and open or close dam gate for research to which the best of project.

Chapter 2: Development with the people at large.

Chapter 3: Management of resource and live the people with community.

In conclusion, community rights for people living in Pak panang basin is right to live with estuary ecosystem, which was harmony with way of life and local wisdom of this area.

Santichai Chaikate and research team

March 31, 2006